DERIVATE CU SUFIXUL -*MÂNT. GREUMÂNT*

Doina BABEU

1. Sufixul latinesc -*mentum* (datorat unei dezvoltări a lui -*men*[1]) are în limba română două reflexe: -*mânt*, moştenit în cuvinte analizabile sau neanalizabile, utilizat apoi ca derivativ pe teren românesc şi -*ment*, împrumutat.

Formaţiile cu -*mânt,* multe căzute astăzi în desuetitudine, învechite[2] sau regionale, sunt substantive neutre, majoritatea deverbale şi numai incidental legate de teme nominale[3].

2. DI înregistrează patruzeci şi cinci de derivate analizabile cu -*mânt* (atât cuvinte moştenite sau formate pe teren românesc, cât şi adaptări ori calcuri). Elena Carabulea adaugă alte cuvinte derivate, printre care şi bănăţenescul *însurământ* (MOLIN, GR., BĂN., 192)[4]. Amintim aici păstrarea, în graiul bănăţean, a derivatului *lărgământ,* atestat în limba veche[5], raportabil la o temă adjectivală (adj. *larg,-ă;* mai puţin probabil verbul *a lărgi*), care exprimă „locul legat de însuşirea indicată de adjectivul de bază": *„M-am apucat să ridic o buzană, să aibă copiii în casă* ***lărgământ****"* (BIROU, LC, 29).

---

[1] Cf. *Istoria limbii române. I. Limba latină,* Bucureşti, Editura Academiei, 1965, p. 75. Pentru valorile sufixului latinesc şi descendenţii lui romanici, cf. şi Marius Sala (coord.) *Enciclopedia limbii romanice*, Bucureşti, 1989, p. 17, 64, 215.

[2] G. I. Tohăneanu, *Dincolo de cuvânt. Crezământ,* în „Orizont", serie nouă, an III, nr. 9 (1239), 1 martie 1991, p. 6, supune unei analize nuanţate derivatul popular vechi *crezământ*, valorificat poetic de Eminescu.

[3] Cf. Elena Carabulea, *Sufixele* ***-mânt*** *şi* ***-ment****,* în SMFC, V, Bucureşti, 1969, p. 50.

[4] Idem, *ibidem,* p. 49.

[5] *Pus-ai în* ***lărgământu*** *picioarele mele* (CORESI, *Psaltirea,* 1577, 9) singular refăcut după plural, cu sensul „loc larg, întins", *apud* Ovid Densusianu, *Istoria limbii române, II,* Bucureşti, ediţia 1961, p. 211. Cf. şi *lărgământ* „larg" (Psaltirea Hurmuzachi), *apud* Al. Rosetti, *Istoria limbii române,* Bucureşti, 1968, p. 571.

BDD-V1874 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-09-15 01:09:04 UTC)

3. Vom stărui, în cele ce urmează, asupra unui derivat întâlnit în graiurile bănățene (cunoscut şi prin Transilvania de vest, Bihor), anume *greumânt*, dublet sinonimic dialectal al termenului literar *greutate.*

Greumânt se raportează tot la adjectivul *greu* şi este, ca valoare, un abstract al calității. Al. Rosetti îl încadrează în seria „cuvintelor rare, în afară de comunicarea uzuală", despre care mai afirmă: „unele din ele pot fi regionalisme fără ca să avem posibilitatea, în stadiul actual al cunoştințelor noastre, să aducem vreo precizare în acest sens"[6].

În structura polisemantemului *greumânt* (cu varianta fonetică *greomânt*) sunt cuprinse denotațiile: I (Sens propriu) 1. Însuşire a unui corp de a fi greu (în antonimie cu *uşurime,* învechit, *uşurință*): *„Nană mândră frumuşică, De ce-ți porți banii pe chică? Că banii* ***au greumânt****..."* (Secaş-Timiş) (Aurel Turcuş, *Mult mă-ntreabă inima.* Folclor literar din județul Timiş, Timişoara, 1981, p. 127). Cuvântul intră aici în alcătuirea frazeologică *a avea greumânt*, echivalentă cu verbul *a cântări*, „a avea o anumită greutate, a trage la cântar", urmat de determinantul *mult*. Se stabileşte relația sinonimică cu *greutate* (într-una din variantele lexico-somatice, raportată la adjectivul *greu* „care apasă, care cântăreşte mult") şi cu (înv.) *greime*. II (Sens propriu) (În opoziție cu *uşurință*) Dificultate, piedică în realizarea unui lucru, anevoință; *p.ext.* trudă, osteneală; *spec.* (despre drumuri) care se parcurge cu dificultate. Baza derivativă este adjectivul *greu*. Iată-l în locuțiune adverbială *cu greumânt: „Şi biata mamă-sa l-a luat în brațe, botocăind* ***cu greumânt*** *prin ulița îngropată în apă"*. (Valentina Dima, *Darul de nuntă,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1986, p. 64).

4. Disponibilitățile figurative şi îndeosebi sensurile metaforice din sfera vieții afectiv-morale ale termenului *greumânt* sunt insuficient relevate în dicționarele noastre. Ca să exprime asemea stări, durerea pricinuită de o suferință fizică sau psihică, vorbitorii graiurilor bănățene au o bogată gamă de posibilități lingvistice afirmă Vasile Ioniță[7]. Spre ilustrare, autorul citat supune unei analize nuanțate seria sinonimică dialectală *greumânt-tovar* (varianta gramaticală *tovară*, feminin acomodat după *povară*) *-doare (duroare)*[8]. Pornind de la înțelesul propriu I.1. se ajunge, prin concretizare, la accepția I.2. Corp având o masă

[6] Al. Rosetti, *Limba descântecelor româneşti,* Bucureşti, 1975, p. 19.
[7] Vasile Ioniță, *Metafore ale graiurilor din Banat,* Timişoara, Editura Facla, 1985, p. 99.
[8] Idem, *ibidem,* p. 99-102.

BDD-V1874 © 2005 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-09-15 01:09:04 UTC)

(relativ) mare (şi cărat de cineva sau de ceva); *p.ext.* sarcină, încărcătură, povară. De aici se dezvoltă sensul metaforic: „Senzaţie de apăsare fiziologică, indispoziţie sau durere fizică; *spec.* astmă“.

Apucat cu tusă / apucat cu ***greumânt*** (E. NOVACOVICIU, *Folclor bănăţean,* III, Oraviţa, 1933, p. 39), glosat de autor: *greumântul* = apăsarea plămânilor, se crede apucat de cineva nevăzut; cu complinirea ~ *la foale* „indigestie“ (Herneacova, comunicat de corespondentul nostru Al. STOIAN).

Dată fiind tematica (Corpul omenesc — părţile corpului, boli, însuşiri fizice şi morale) *Noului Atlas Lingvistic pe regiuni,* Banat, I, Bucureşti, 1980 (autori Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu) sunt înregistrate aici răspunsurile: pentru *aiurează* „il délire“ (h. 147): *are greuomânt* (pc. 35); *Leşin* „je m'évanouis“ (h. 153) *i-o vint greuomânt* (pc. 45); *i-o vint greuumânt* (pc. 65); *m-o lovit un greumânt* (pc. 55). Cu sensul obţinut prin specializarea „astmă“, *greumânt* este răspândit în sudul, sud-vestul şi o parte din sud-estul Banatului după cum indică aceeaşi sursă: cf. *astmă* „asthme“ (h. 96) pc. 10, 13-15, 18, 19, 31, 69, 71, 74; cu complinirea ~ *în piept* (pc. 24), comunicat şi de P. TELEAGĂ (Cruşovăţ). Sinonime din aria lingvistică bănăţeană în întregul ei: *astupală, gâf, greutate, jăpuşeală, năduşeală, păs, şui* ş.a. L-a reţinut, în această accepţie, în Almăj, E. Beltechi[9] cu perechea sinonimică *greuotáće.* Ne-a fost comunicat şi de ILIE ROMA (Slatina-Timş, Caraş-Severin). Prin transfer, pe plan afectiv: „Zbucium, suferinţă morală: *spec.* durere pricinuită de moartea cuiva aproape“.

Numai D-zeu ştie ce ***greumânt*** *îi apăsá sufletul* (POPOVICI-BĂNĂŢEANU, DA, ap. TDRG).

Mare-i ***greumântul*** *când îţi moare cineva drag* (Herneacova-Timiş) (comunicat de AL. STOIAN). Acest sens specializat îl aflăm şi la bănăţenescul *tovară*, cuvânt vechi, atestat în *Anonymus Caransebesiensis* (în forma *tovar*).

Scoală, Măria mea / Şi haida cu mine-afară / Să-ţi mai treacă de tovară (fragment de bocet din Uzdin).

Având ca punct de plecare sensul propriu II (Dificultate, piedică în realizarea unui lucru, anevoinţă; *p.ext.* trudă, osteneală) se ajunge la accepţia metaforică: „Lucru, stare, situaţie greu de suportat; necaz, încercare grea. Obligaţie, însărcinare grea“:

[9] E. Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj,* în „Studii de limbă, literatură şi folclor“, Reşiţa, IV, 1978, p. 127.

BDD-V1874 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-09-15 01:09:04 UTC)

Să fim fraţi buni şi sinceri, împărţind, precum împărţim ***greumintele*** *şi sarcinile, printr-o asemenea măsură şi toate foloasele ce ne poate da o patrie dulce... o patrie mare, frumoasă şi liberă* (V. Babeş, *Manifest electoral,* 1865)[10]

Când o femeie e singură, în schimb, pe umerii ei apasă tot ***greumântul*** (Sorin Titel, *Femeie, iată fiul tău!,* Bucureşti, 1986, p. 16).

În fine: *Uice, mi să fac pământ / Ochii ostăniţ' dă vis / Cu atâta* ***greomânt*** */ Doamne, oare unge mi-s?* (Marius Munteanu, *Cântări dă noapce bună,* Timişiara, Facla, 1984, p. 29). În acest context liric, *greumânt* cumulează sensul propriu de „greutate, apăsare (telurică)“ şi, dată fiind deschiderea spre orizontul moral al poeziei, sensul metaforic „zbucium, frământare sufletească“.

5. Individualitatea lingvistică a Banatului se defineşte prin caracterul conservator al acestei arii dialectale dacoromâneşti, recunoscut şi la nivelul formării cuvintelor.

SIGLE ŞI ABREVIERI

DI = *Dicţionar invers,* Bucureşti, Editura Academiei, 1957.

MOLIN, GR. BĂN. = Romulus S. Molin, *Din graiul bănăţenilor,* în „Noua revistă română pentru politică, literatură, ştiinţă şi artă“, Bucureşti, 1970, nr. 13-14.

SMFC = *Studii şi materiale de formarea cuvintelor în limba română,* Bucureşti, Editura Academiei, vol. I, 1959, VI, 1972.

ABLEITUNGSWÖRTER MIT DEM SUFFIX -*MÂNT*. *GREUMÂNT*

Zusammenfassung

Das lateinische Suffix -*mentum* hat in der rumänischen Sprache zwei Entsprechungen: -*mânt*, ererbt und -*ment*, entlehnt.

[10] *Apud* G. Cipăianu, *Vincenţiu Babeş*, Timişoara, 1980, p. 217.

BDD-V1874 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-09-15 01:09:04 UTC)

Die Verfasserin des Aufsatzes verweilt auf dem Ableitungswort *greumânt*, synonymiches dialektales Doublette des literarischen Terminus *greutate*. Sie führt eine Analyse der polisemantischen Struktur durch, also der konkreten und der übertragenen Bedentungen der besprochenen Wortes (aus dem affektis-moralischen Bereich). Die Schlussfolgerung ist, daβ neben anderen Ableitungen (z.B. *lărgământ*), *greumânt* zur Bestimmung des Reliktcharakters der Banater Dialektlandschaft beiträgt, einschlieβlich auf der Ebene der Wortbildung.

BDD-V1874 © 2005 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.19 (2026-09-15 01:09:04 UTC)